

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ


УДК 378.014.543

JEL I 22, I 28

Моделі фінансування діяльності закладів вищої освіти

Шуст О.А. , Гринчук Ю.С. , Рибак Н.О. 

Білоцерківський національний аграрний університет

 Рибак Н.О. nadia.rybak0315@gmail.com

Шуст О.А., Гринчук Ю.С., Рибак Н.О. Моделі фінансування діяльності закладів вищої освіти. Економіка та управління АПК. 2021. № 2. С. 119–129.

Shust O., Hrynychuk Yu., Rybak N. Models of higher education institutions work financing. AIC Economics and Management. 2021. № 2. PP. 119–129.

Рукопис отримано: 14.09.2021 р.

Прийнято: 03.10.2021 р.

Затверджено до друку: 09.12.2021 р.

doi: 10.33245/2310-9262-2021-169-2-119-129

У статті узагальнено практику фінансування закладів вищої освіти, обґрунтовано напрями диверсифікації моделей фінансового забезпечення діяльності ЗВО. Систематизовано підходи до організації фінансування закладів вищої освіти в ринкових умовах, виділено їх переваги та недоліки щодо формування ефектів на рівні індивідууму та суспільства загалом. Охарактеризовано моделі та інструменти фінансування в умовах орієнтації на попит, пропозицію, стратегічні цілі розвитку держави. Доведено необхідність обґрунтування раціонального балансу індивідуального та суспільного ефекту за фінансування закладів вищої освіти, який досягається на основі поєднання інструментів ринкового саморегулювання та державного регулювання ринку послуг вищої освіти.

Використано систему методів: монографічний – за формулювання мети та висновків дослідження; метод теоретичного узагальнення зарубіжних та вітчизняних науковців використано за критичного аналізу наявних підходів до організації фінансування діяльності закладів вищої аграрної освіти. Під час систематизації моделей фінансового забезпечення діяльності закладів вищої аграрної освіти та узагальнення висновків використано загальнонаукові методи пізнання, такі як аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний комплексний підхід.

Обґрунтовано, що у фінансуванні закладів вищої освіти держава має займати провідні позиції. Ідентифіковано роль державного фінансування у забезпеченні стійкого розвитку аграрних закладів вищої освіти внаслідок специфічності освітніх послуг та їх значення у забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій. Аргументовано, що з урахуванням нинішніх умов розвитку ЗВО та викликів, необхідно формування моделі фінансування орієнтувати до споживчого попиту та коригувати пропозиції освітніх послуг через оперативні зміни освітніх програм на основі результатів сучасних наукових досліджень, залучення до співпраці більшої кількості стейкхолдерів. Розглянуто сучасні тенденції, характерні ринку освітніх послуг, що передбачають розширення учасників організації фінансування діяльності закладів вищої освіти.

Виявлено важливість елементів фінансування, зорієнтованих на розвиток інновацій, значення яких в перспективі буде зростати, особливо у формі конкурентного і цільового фінансування. Доведено, що підхід до організації фінансування, який базується на результатах, одночасно знижує ризики макроекономічної неефективності і сприяє зниженню інформаційної асиметрії.

Обґрунтовано обов'язкову участь держави в організації фінансування наукових досліджень у закладах вищої освіти через позитивний вплив наукових досліджень на якість освітніх послуг та підвищення їх цінності для індивідууму та суспільства.

Розглянуто варіанти фінансування вищої освіти, орієнтовані на ринок і запити держави в розрізі концепції управління, методів державного та приватного фінансування, вартості навчання. Встановлено, що мінливі умови кон'юнктури ринку освітніх послуг зумовлюють перегляд цільових показників фінансування державою ЗВО, унаслідок впливу таких чинників: збільшення потоку іноземних студентів, активізації використання інформаційно-комунікативних технологій, підвищення рівня інтеграції закладів вищої освіти на національному та міжнародному рівнях тощо.

Ключові слова: заклад вищої освіти, вища аграрна освіта, концепції управління закладом вищої освіти, методи фінансування ЗВО, джерела фінансування ЗВО.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Актуальність вивчення питань фінансування закладів вищої аграрної освіти обумовлена тим, що у нових умовах «економіки знань» вища аграрна освіта є важливим чинником конкурентоспроможності країни та визначається наступним: по-перше, забезпечує сталий та інноваційний розвиток аграрного сектору економіки; по-друге, сприяє сталому розвитку сільських територій; по-третє, є важливим сектором економіки, спроможним формувати значні доходи від надання освітніх послуг як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках; по-четверте, надає членам суспільства, зокрема, сільської громади, знання та навички, необхідні для забезпечення високого рівня якості життя. Саме перелічене вище можна розглядати як економічні цілі розвитку будь-якої країни, що пояснює необхідність державного фінансування у розвиток національної системи вищої аграрної освіти [1–3].

Вища освіта є важливим чинником розвитку суспільства, його інтелектуалізації, формування моральних принципів та засад, тому вона формує цінності не лише для окремих індивідів, а також для суспільства загалом. Зазначимо, що природу суспільних інтересів, властивих освітнім послугам, що не виявляються індивідуальними перевагами, пояснює концепція економічної соціодинаміки, у якій послуги вищої освіти проявляються як «опікувані послуги» [4]. Ця властивість освітніх послуг пояснюється формування ними індивідуальної та соціальної значимості, що й передбачає можливість поєднання плати індивідуума та витрат держави.

Оскільки ефект від одержаних освітніх послуг отримують здобувачі освіти, то відповідно є можливість перекидання частини затрат по фінансуванню закладів вищої освіти на студентів та їх родини, що позитивно сприймається науковцями, незважаючи на неоднозначне відношення в суспільстві щодо індивідуальної плати. Водночас, заінтересованість держави у розвитку освітніх послуг є очевидною, тому необхідна підтримка закладів вищої освіти, оскільки індивідууми не будуть фінансувати ефекти, які одержує держава. Сьогодні поширений погляд, що наукові дослідження можуть стати предметом фінансування суб'єктами господарювання, однак є необхідність у проведенні подальших досліджень, оскільки заінтересованість бізнесу в їх результатах проявляється лише тоді, коли фінансовий результат від їх впровадження є очевидним [5]. Наукові дослідження позитивно впливають на якість освітніх послуг, отже,

підвищують їх цінність для індивідуума та суспільства, що вказує на обов'язкову участь держави в організації фінансування наукових досліджень у закладах вищої освіти. Доказом цього є вітчизняна практика щодо скорочення державного фінансування вузівської науки, що зумовили зниження ефективності коштів бюджету, які спрямовували у сферу вищої освіти. Зазначене вище доводить актуальність вимог щодо відповідальності індивідуумів та держави за фінансування закладів вищої освіти, однак важливим є у сучасних умовах диверсифікація джерел фінансування.

Метою дослідження є узагальнення практики фінансування закладів вищої освіти (ЗВО) та обґрунтування напрямів диверсифікації джерел фінансового забезпечення закладів вищої аграрної освіти.

Матеріал та методи дослідження. Дослідження особливостей фінансування закладів вищої аграрної освіти проведено із використанням принципів діалектики, що дозволило виявити чинники та вектори впливу на досліджувані процеси в умовах невизначеності та ризику. Крім цього, за проведення дослідження використано відповідну систему методів дослідження: монографічний – за формулювання мети та висновків дослідження; метод теоретичного узагальнення зарубіжних та вітчизняних науковців – під час здійснення критичного аналізу наявних підходів до організації фінансування діяльності закладів вищої аграрної освіти. За систематизації інструментів фінансового забезпечення діяльності закладів вищої аграрної освіти та узагальнення висновків використано загальнонаукові методи пізнання, такі як аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний комплексний підхід.

Результати дослідження та обговорення. На сьогодні фінансування закладів вищої аграрної освіти забезпечується на основі концептуальних підходів, які передбачають скорочення витрат та законодавчого закріплення граничних значень фінансування. За розрахунками науковців, частка бюджетних витрат на вищу освіту, яка забезпечує її конкурентоспроможність, має становити 6–8 % ВВП [6]. В Законі України «Про освіту» передбачено, що держава забезпечує витрати на освіту в розмірі не менше ніж 7 відсотків ВВП за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, не заборонених законодавством. Водночас, за останні роки не досягнуто нормативних вимог у фінансовому забезпеченні закладів освіти.

Зважаючи на посилення кризових умов, які знижують спроможність домогосподарств

покривати витрати на одержання вищої освіти своїх близьких, постає необхідність в обґрунтуванні раціонального розподілу затрат між державою та індивідуумами з метою мінімізації негативного впливу викликів на конкурентоспроможність ЗВО. Зазначимо, що у вітчизняній практиці платна вища освіта одержала широке розповсюдження, однак її не можна вважати справедливою, оскільки частина індивідуумів одержує послуги на безкоштовній основі, а інша – повністю оплачує ці послуги за власний рахунок. За таких умов вища освіта перетворюється у винятково платний вид послуг для індивідуумів, не лише у тій частині, у якій індивідууми одержують ефект порівняно із результатом, який формується у підсумку навчання членів суспільства за рахунок держави.

Заслужують на увагу вітчизняної практики результати дослідження іноземних науковців, які визначили порівняльні характеристики вигід та затрат щодо вищої освіти на рівні конкретних індивідуумів та держави [5]. Зокрема, як фінансові вигоди виділено: індивідуум – вищий рівень заробітної плати; вищі можливості працевлаштування; більш високі заощадження; особистісна та фахова мобільність; суспільство – збільшення національного доходу та податкових надходжень; підвищення еластичності пропозиції робочої сили; підвищення споживання; зниження фінансової залежності. Серед вигід нефінансового змісту дослідники виділили: індивідуум – покращення умов праці; більш високий особистий статус; вищий рівень задоволення у роботі; більш тривалий період життя; покращення процесів прийняття рішень, зокрема по витратах; особистісний розвиток; суспільство – соціальна єдність; зниження правопорушень; посилення стимулів до благодійності; підвищена здатність адаптації до нових технологій; активна громадська позиція.

На сьогодні доведено наявність зв'язку між економічним зростанням та розвитком вищої освіти [7]. Очевидно, що соціальні вигоди завжди будуть проявлятися у результаті фінансування вищої освіти, залежно від того, індивідуум самостійно покриває витрати на своє навчання, бізнесові структури за рахунок власних доходів, держава через податковий механізм.

Саме тому питання щодо визначення раціонального балансу між індивідуальними та суспільними перевагами буде визначатися стратегічними цілями розвитку вищої освіти країни, що відповідно буде різнитися у методах фінансування ЗВО у різних країнах.

Однак, чим вищою є заінтересованість держави у розвитку вищої освіти, тим більший обсяг фінансових вкладень буде нею здійснюватися. Зазначимо, що мінливі умови розвитку ринку освітніх послуг зумовлюють перегляд цільових показників фінансування державою закладів вищої освіти, унаслідок впливу численних чинників: збільшення потоку іноземних студентів, активізації використання інформаційно-комунікативних технологій, підвищення рівня інтеграції ЗВО на національному та міжнародному рівнях тощо.

Слушною у цьому питанні є позиція, що за обґрунтування раціонального балансу індивідуального та суспільного фінансування закладів вищої освіти необхідно враховувати: попит, пропозицію та методи державного регулювання [8]. Варіанти фінансування закладів вищої освіти представлено у таблиці.

Дослідники дійшли висновку, що держава, незалежно від того, які суб'єкти ринку освітніх послуг відіграють провідну роль у взаємодії із ЗВО, завжди бере участь у їх фінансуванні. Обов'язкова участь держави передбачає, що не лише різні країни будуть використовувати різні підходи до організації фінансування закладів освіти, а також в межах держави ці підходи будуть змінюватися внаслідок трансформації системи взаємовідносин між університетами, державою і ринком.

На думку зарубіжних науковців, державна підтримка закладів вищої освіти не залежить від їх юридичного статусу і пов'язана із державною політикою, а обсяг підтримки пов'язаний із обраним способом управління сферою вищої освіти: обсяг, який дозволяє державним органам управління здійснювати регулювальний вплив на діяльність ЗВО; обсяг сприяє стимулюванню досягнень конкретних цілей [9]. Зазначимо, що між цими двома позиціями держави щодо управління системами вищої освіти розробляють методи державного фінансування університетів.

Традиційний підхід фінансування називають методом узгоджених бюджетів [10]. За цього методу держава зазвичай фінансує заклади вищої освіти на основі нормативів фінансового забезпечення. Економічний зміст нормативів базується на структурі затрат, які визначаються на основі аналізу наявних затрат на реалізацію освітніх послуг за певною групою університетів. Зазначимо, що в окремих країнах використовують бенчмаркінг як один із підходів до визначення нормативних затрат, коли структура нормативу визначається до обраного еталону за аналогічними закладами вищої освіти.

Таблиця – Варіанти фінансування вищої освіти

	Орієнтовані на ринок		Орієнтовані на запити держави
	Концепція управління	Попит: свобода вибору, орієнтована на клієнта.	Пропозиція: вільний вибір організації надання освітніх послуг.
	Стимулювання державно-приватного партнерства; участь держави зводиться в організації і контролі якості.	Стимулювання державно-приватного партнерства; стимулювання конкуренції на основі ціни та якості.	Підтримка соціально значимих програм.
Методи державного фінансування	Система ваучерів – використовується лише за затвердженими урядом програмами.	Контрактне фінансування – всі постачальники освітніх послуг можуть конкурувати за контракти; мають свободу вибору способу внутрішнього розподілу фінансових ресурсів.	Фінансування, що базується на показниках затрат та результатів.
Методи приватного фінансування	Приватне фінансування, частково покривається ваучерами.	Приватне фінансування.	Єдина оплата вартості (якщо такі є) для програм, що фінансуються державою.
Вартість навчання	Диференційована оплата встановлюється товаровиробниками послуг.	Рівень оплати залежить від поєднання стратегій і конкуренції. Вартість послуг залежить також від тривалості їх надання, рівня та якості програми.	Вартість навчання не залежить від організації, що надає послуги.
Підтримка студентів	Гранти у поєднанні із освітніми кредитами. Державні позики та стипендії, додаткові виплати соціально незахищеним студентам.	Університети надають пакети підтримки студентів, які базуються на досягненнях та потребах. Державні позики і стипендії, а також пропонуються різні схеми кредитування.	Державні позики та стипендії.

Джерело: складено за [8].

Такий підхід до планування потреби фінансових ресурсів називають «від досягнутого», який найбільш часто використовують у бюджетній сфері. Цей метод дозволяє враховувати трудомісткість окремих освітніх програм, а щорічні зміни для будь-якої статті у структурі затрат частіше залежать від прогнозних показників витрат державного бюджету. Вітчизняна система організації фінансування базується на цьому підході, який тривалий період використовували як основний в англійській, німецькій і французькій національних системах вищої освіти. Однак, в останні роки в організації фінансування закладів вищої освіти нашої країни запроваджують підходи за результатами.

Наступний метод фінансування закладів вищої освіти за результатами також характеризується централізованим підходом. Однак, на відміну від узгоджених бюджетів, він орієнтується

до стимулювання досягнення результатів, є одним із найбільш сучасних методів і вважається інноваційним у розподілі фінансових ресурсів для закладів вищої освіти. Цей метод дозволяє ув'язати обсяги фінансування із результатами, відмінністю якого є оцінка вихідних характеристик – показників, які відображають цілі державної політики, а не поточні потреби закладів освіти. Цей метод використовують у Швеції, де фінансові ресурси закладам освіти виділяють із урахуванням контингенту та одержаних кредитів, в Нідерландах, де фінансування здійснюється як на основі чисельності студентів першого курсу, так і з врахуванням кількості присвоєних магістерських ступенів [11].

Наступний підхід до фінансування закладів вищої освіти орієнтується на ринкові відносини, особливістю якого є конкуренція на надання освітніх послуг або проведення наукових досліджень за ціною, визначеній на ос-

нові результати тендерів, які організують національні системи вищої освіти. Контракти укладають між органами виконавчої влади, відповідальними за організацію фінансування закладів вищої освіти та вищими навчальними закладами, одночасно сторони домовляються про реалізацію освітніх програм відповідно до потреб ринку праці або ринку наукових досліджень, спрямованих на посилення інноваційного потенціалу країни. За такого підходу заклади освіти одержують можливість участі в тендерах лише за умови досягнення узгоджених критеріїв, які можуть включати зобов'язання, прийняті університетами щодо індивідууму або суспільства.

Значного поширення в останні роки набуло державне фінансування на основі контрактів. Зокрема, із закладами освіти, які відповідають спеціальним критеріям, укладають контракти на навчання за програмами додаткової освіти, підвищення кваліфікації, фахової перепідготовки. Наявні й інші форми контрактних угод, які враховують потреби ринку праці. Контракти можуть мати адресний прояв і укладаються не з одним закладом освіти, а із групою і спрямовуються на виправлення ситуації на ринку праці, наприклад сільській території. Найбільшого поширення практика фінансування на основі контрактів набула в США та Південній Африці [10]. Контракти із адресним фінансуванням найкраще підходять для цілеорієнтованого впливу фінансових коштів на окремих заклад освіти або групу у досягненні цілей. Таке фінансування має подібність до інвестування національних проєктів, результати якого більш очевидні для суспільства загалом, а не для окремих індивідуумів, хоча в результаті такого фінансування університети одержують збільшений обсяг ресурсів у розрахунок на одного здобувача освіти. З іншого боку, адресне фінансування на основі контрактів має й недоліки, оскільки заклади освіти, одержуючи збільшене фінансування, можуть втратити стимул до удосконалення.

До найбільш прогресивних методів фінансування закладів вищої освіти належить впровадження системи ваучерів та освітніх кредитів. Прибічники цього методу наголошують, що споживачі можуть зробити кращий, ніж держава вибір, який відповідає інтересам суспільства та економіки [12]. За такого підходу кращим варіантом вважається відмова від централізованого планування та перехід до розподілу фінансових ресурсів на основі ринкових механізмів. Держава при цьому виконує роль регулятора в частині наглядових функцій, а основне фінансування університетів пов'язано зі споживчими перевагами. З метою здобуття

вищої освіти студенти одержують ваучери або кредити, які можна продати обраному ними закладу освіти на основі гнучких параметрів. За цієї системи фінансування вищі освітні заклади мають забезпечувати високу якість освітніх програм, оскільки непривабливі програми не зможуть одержати необхідного фінансування.

Зазначимо, що ця система фінансування не набула широкого поширення. Як приклад дослідників, окрім США, де й започатковано цю систему, вказано таку організацію фінансування в Чилі. У Європі у кінці ХХ – початку ХХІ ст. значного поширення набула підтримка студентів на основі грантів, однак цей підхід вважається помилковим, оскільки подібний до державного фінансування. Фактично держава надає приватним особам бюджетні кошти, а не стимулює використання власних коштів індивідуумами для оплати навчання [13]. Зазначимо, ще в 1994 р. рекомендації Світового банку містили пропозицію введення студентських позик замість студентських грантів, для яких властиві ознаки механізму державного фінансування.

Основною характеристикою будь-яких моделей студентських позик є надання студентам можливості залучити грошові кошти на покриття витрат, пов'язаних із навчанням на умовах платності та повернення. Виділяють такі види кредитів: кредит, подібний до іпотечного, із виплатою певної суми впродовж встановленого часового періоду; кредит на основі процентних платежів від майбутнього річного доходу випускника, який влаштувався на роботу, до повного відшкодування кредиту, виданого на момент зарахування до освітнього закладу [14]. Кредитування студентів за схемою іпотечних кредитів піддається гострій критиці з боку дослідників, які вважають, що на студента накладається частка ризику, пов'язана із відсутністю в умовах ринку чітких гарантій працевлаштування випускників після закінчення навчання. Для позичальника також настають ризики, пов'язані із неповерненням кредитів на одержання вищої освіти. Отже, такий вид кредитування породжує проблеми з боку попиту, і з боку пропозиції.

Зупинимося більш детально на особливостях фінансування вітчизняних ЗВО аграрного профілю, для яких державне фінансування є вагомим. Відповідно до наявної на сьогодні формули розподілу фінансування, його розмір залежить від стабільності та показників діяльності ЗВО. Комплексний показник діяльності ЗВО державної форми власності розраховують як добуток показників [15]: контингент здобувачів державного замовлення; регіональна підтримка; наукова діяльність; міжнародне визнання; працевлаштування випускників.

За результатами звітної інформації, яку формують ЗВО держава оцінює їх діяльність та визначає суму фінансування. На рисунку представлено величину державних видатків у розрізі аграрних університетів країни. Безперечно, ці величини не дозволяють зробити відповідного висновку, оскільки ЗВО відрізняються своїми розмірами, результативністю науково-дослідних робіт, інноваційних розробок тощо.

Наведені дані рисунка свідчать, що у 2021 р. обсяги державного фінансування ЗВО порівняно з 2020 р. зросли в середньому на 14 %, водночас для аграрного спрямування близько на 20 %. Можна припустити, що така тенденція пов'язана з численними чинниками, зокрема, виділенням державного фінансування на розвиток науково-дослідної та інноваційної діяльності аграрних університетів, які за результатами державної атестації наукової діяльності ввійшли до групи «А». Такого результату одержали два університети – Національний університет біоресурсів і природокористування України та Миколаївський національний аграрний університет.

Крім того, держава може бути замовником наукових досліджень та інноваційних розробок, що передбачає одержання державного фінансування через участь у конкурсах проєктів наукових розробок. Тому, аграрні університети, у яких результативно є проєктна наукова діяльність також забезпечують виділення збільшених обсягів державного фінансування.

Очевидно, що на сьогодні перед всіма закладами вищої освіти, зокрема аграрними, постає завдання диверсифікувати джерела фінансування діяльності, зокрема, через залучення коштів за міжнародними та національними грантовими програмами, виконання наукових досліджень та інноваційних розробок за замовленнями бізнесу, повне заповнення ліцензованого контингенту студентами за всіма освітніми програмами тощо. Нині відбувається орієнтація ЗВО до ринку, яка буде проявлятися і в перспективі, однак такий рух має здійснюватися поступово, що пов'язано з наступними причинами та має враховувати привабливість чи непривабливість певних освітніх програм, що спостерігається на ринку освітніх послуг аграрного спрямування.

По-перше, інформаційна асиметрія ускладнює укладення контрактів між університетами та споживачами їх послуг за показниками якості [12, 13], оскільки індивідууми не можуть оцінити якість освітньої послуги не лише на момент вступу до університету, а також впродовж всього терміну навчання, до тих пір поки послуга не буде оцінена працедавцем. Встановлено, що незважаючи на заходи та дії, які приймають на державному рівні щодо надання абітурієнтам необхідної інформації, їх кінцеве рішення ЗВО часто формується на основі обмеженої інформації.

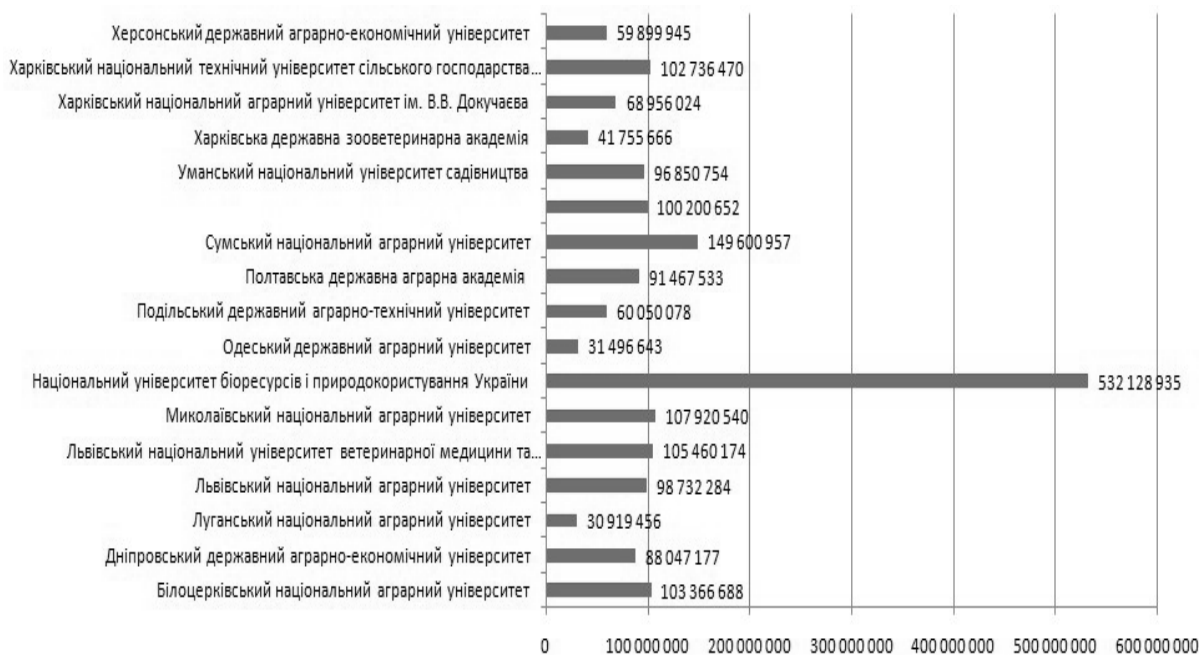


Рис. Державне фінансування аграрних ЗВО у 2021 р., грн.

Джерело: побудовано авторами за даними [16].

По-друге, орієнтована на попит схема фінансування посилює ризики макроекономічної неефективності та може стати причиною згорання важливих для суспільства освітніх програм, які є фінансово непривабливими. У зв'язку з цим підхід, орієнтований на державу, може мати протилежний результат обмеження вибору, однак для нього характерною є перевага, пов'язана із задоволенням потреб суспільства, оскільки держава буде спрямовувати кошти бюджету на такі освітні програми, які є важливими для реалізації стратегічних цілей економіки країни.

По-третє, система фінансування вищої освіти, орієнтована на пропозицію та попит, також мотивує до поєднання державних і приватних інвестицій для розвитку конкуренції, інновацій та ефективності. Однак, іноді таке стимулювання призводить до певних дій, які зумовлюють рівний доступ до державного фінансування приватних і державних ЗВО. Хоч така практика неоднозначно сприймається у середовищі науковців, однак наявна і в українській національній системі вищої освіти. Зазначимо, що у багатьох країнах приватні університети, якщо й не одержують прямої фінансової підтримки через субсидії, мають непрямі канали державного фінансування, такі як державні студентські позики та податкові пільги.

Розглядаючи ринкові варіанти фінансування ЗВО, зокрема аграрні, слід врахувати таку важливу особливість сучасного періоду їх розвитку як орієнтація до розвитку інтеграційної взаємодії із різними суб'єктами ринку, включаючи взаємодію між іншими вітчизняними та зарубіжними університетами, бізнесовими структурами, міжнародну інтеграцію національних систем вищої освіти, які дозволяють реалізовувати великі дослідницькі проекти. Така співпраця дозволяє істотно підвищити якість освітніх програм, які реалізуються, наукових досліджень, розробляти і впроваджувати програми післядипломної освіти та освіти впродовж життя. Новітні технології і побудовані на них освітні платформи масових відкритих курсів онлайн-освіти, які стрімко почали впроваджувати в практичну освітню діяльність внаслідок пандемії Covid-19, дозволяють реалізовувати освітні програми широкому колу споживачів за їх вимогою. Перелічені тенденції зумовлюють розширення учасників організації фінансування діяльності ЗВО.

Отже, на основі зазначеного вище можна зробити такі висновки: у фінансуванні аграрної вищої освіти держава має займати провідні позиції внаслідок специфічності освітніх послуг та їх значення у забезпеченні сталого розвитку

аграрного сектору економіки та сільських територій; державна участь у моделях фінансування ЗВО аграрного профілю буде вагомим до тих пір, поки буде проявлятися суспільний ефект від споживання освітніх послуг індивідуумами; у фінансуванні університетів аграрного профілю буде подовжена орієнтація до споживчого попиту та коригування пропозиції освітніх послуг через оперативні зміни освітніх програм на основі урахування результатів сучасних наукових досліджень, що змушує аграрні університети інтегрувати всі ресурси, залучаючи до співпраці все більшу кількість стейкхолдерів.

За результатами досліджень Світового банку встановлено, що будуть відбуватися зміни в інструментах фінансування в напрямі переходу від традиційних підходів фінансування (за вхідними параметрами) до методів фінансування за результатами (вихідними параметрами) [17]. Це доводить зміну пріоритетів держави у формуванні переліку критеріїв оцінювання результативних характеристик за організації фінансування ЗВО, що спостерігаємо у вітчизняній практиці.

Доказом зазначеного вище є останні дані Організації економічного співробітництва та розвитку, які доводять значні зміни в останнє десятиріччя в механізмах і критеріях розподілу фінансових ресурсів у сфері вищої освіти з метою вирішення недоліків традиційного фінансування (наприклад, число студентів) і переходу до державного управління, орієнтованого на результат (наприклад, Франція, Німеччина, Італія) [18].

У країнах ОЕСР були введені нові інструменти та критерії фінансування, які враховують цілі державної політики, а не поточні потреби університетів [19]. Нові механізми спрямовані на винагороду закладів вищої освіти за фактичні, а не передбачувані результати. Ця тенденція привела до запровадження різних механізмів, які поєднують у собі різні види традиційних інструментів та критеріїв, а також розробки нових критеріїв, які сприяють більш ефективному використанню коштів платників податків, а також стимулюванню диверсифікації джерел фінансування. Зокрема, за традиційного підходу, передбачається адресне фінансування за видами витрат закладів вищої освіти, призначається для фінансування конкретних затрат, включаючи об'єкти, обладнання і програми. Водночас за підходу фінансування за результатами передбачається конкурсне фінансування, за якого ЗВО конкурують на основі розроблених проектних пропозицій з метою досягнення визначених цілей [20].

Іншою характерною особливістю традиційного фінансування є нормативи фінансування, які орієнтуються на чисельність персоналу або чисельність здобувачів. За підходу фінансування, яке орієнтується на результати, характерним є визначення пріоритетів або показників результатів діяльності.

Висновки. У результаті реформування державної системи фінансового забезпечення закладів вищої освіти відбуваються наступні зміни: традиційна система фінансування, побудована на вхідних параметрах (чисельність контингенту студентів, якісний рівень науково-педагогічного персоналу і т.д.), набуває ознак до скорочення; традиційні системи фінансування доповнюються системами зорієнтованими на результат. Незважаючи на те, що традиційна система фінансування закладів вищої освіти ще використовується національними системами вищої освіти, застосування нового підходу, який побудований на оцінюванні результатів, постійного розширюється. Важливість елементів фінансування, зорієнтованих на розвиток інновацій, в перспективі буде зростати, особливо у формі конкурентного і цільового фінансування. Підхід до організації фінансування, який базується на результатах одночасно знижує ризики макроекономічної неефективності і сприяє зниженню інформаційної асиметрії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко Ю.М., Вітренко Л.О. Фінансування закладів вищої освіти в Україні: монографія. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 238 с.
2. Загірняк Д. М. Прагматизм фінансування вищої освіти: інструменти визначення. Соціально-економічний розвиток регіонів у контексті міжнародної інтеграції. 2018. № 28(17). С. 99–105.
3. Ченцов В. В., Дегтярьова І. О., Григораш О. В. Фінансування вищої освіти в Україні: проблеми та ідеї для реформи. Ефективна економіка. 2019. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7183> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.7.8
4. Журавльова Ю.О. Еволюція наукових поглядів на категорію «суспільні блага». Evolution of scientific views on the category «PUBLIC GOODS». Причорноморські економічні студії, 2016. 2 Вип. 9–1. С. 12–16.
5. Jongbloed B. and Vossensteyn H. Financiering masters: Argumentenen Arrangementen (Funding masters: arguments and arrangements), Studie in opdracht van de Werkgroep Financiering Masters, Ministerie van OC&W, 2002. URL: <https://anzdoc.com/financiering-masters-argumenten-en-arrangementen.html>
6. Муравська В.А. Тенденції фінансування вищої освіти в Україні та за кордоном. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/tendencii-finansuvannya-vischoi-osviti-v-ukraini-ta-za-kordonom.html>
7. Lucas R.E. On the mechanics of economic development. Journal of Monetary Economics 22. North-Holland, 1988. P. 3–42. URL: http://www.emu.edu.tr/mbalcilar/econ602/Readings_files/LucasMechanicsEconomicGrowth.pdf
8. Salerno C. Financing higher education: the economics of options, trade-offs and dilemmas. The public responsibility for higher education and research. Luc Weber and Sjur Bergan (eds). Council of Europe, April 2005 Printed at the Council of Europe. URL: https://www.coe.int/T/DG4/HigherEducation/Resources/Public-responsibility-for-higher-education-and-research_webversion.pdf
9. World Bank Support to Higher Education in Latvia: Volume 1. System-Level Funding. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29740>
10. Salmi Jamil and Hauptman Arthur M. Innovations in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms. The World Bank September, 2019. URL: https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/9789813278752_0011
11. OECD Innovation Policy Platform. Actor brief: higher education institutes (HEIs). Higher education institutes – OECD 2011. URL: <http://www.oecd.org/innovation/policyplatform/48373782.pdf>
12. Psacharopoulos, George and Woodhall, Maureen. Education for Development: An Analysis of Investment Choices. Oxford University Press., 1985. URL: <http://documents.worldbank.org/cu-rated/en/477701468137718173/pdf/multi-page.pdf>
13. Білінець М. Ю. Освітні кредити як джерело фінансування вищої освіти: світова практика та українські реалії. Інвестиції: практика та досвід, 2016. № 15. С. 34–38.
14. Терещенко Г. М. Оцінювання переваг та недоліків фінансування здобуття вищої освіти через механізм кредитування та грантів на навчання студентів. Освітня аналітика України. 2018. № 3 (4). С. 108–126.
15. Про розподіл видатків державного бюджету між закладами вищої освіти на основі показників їх освітньої, наукової та міжнародної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів від 24.12.2019. № 1146.
16. Результати моделювання формули розподілу видатків за статтею “Підготовка кадрів ЗВО та забезпечення діяльності їх баз практики” на 2021 рік. Міністерство освіти і науки України. URL: www.mon.gov.ua
17. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Financing in Latvia Higher Education Financing in Latvia: Analysis of Strengths and Weaknesses. 18 March 2014. URL: http://www.viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_output_1_final_18mar14.pdf
18. Glaeser, Edward L. and Andrei Shleifer. 2001. Not-for-profit entrepreneurs. Journal of Public Economics. 2001. Vol. 81. P. 99–115. URL: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/33078971/w6810.pdf?sequence=1>
19. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012. URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/138EN.pdf
20. Василенко О.І. Проблеми розвитку ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів аграрної освіти в Україні. Економіка та держава, 2018. № 10. С. 72–75. DOI:10.2702/2306-6806.2018.10.72

REFERENCES

1. Kovalenko, Yu.M., Vitrenko, L.O. (2020). Finansuvannia zakladiv vyshchoi osvity v Ukraini: monohrafiia [Financing of higher education institutions in Ukraine: monograph]. Irpin: Universytet DFS Ukrainy, 238 p.
2. Zahirniak, D. M. (2018). Prahmatyzm finansuvannia vyshchoi osvity: instrumenty vyznachennia. Sotsialno-ekonomichni rozvytok rehioniv u konteksti mizhnarodnoi intehratsii [Pragmatism of higher education funding: tools for definition. Socio-economic development of regions in the context of international integration]. No 28(17), pp. 99–105.
3. Chentsov, V. V., Dehtiarova, I. O., Hryhorash, O. V. (2019). Finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini: problemy ta idei dlia reformy. Efektyvna ekonomika [Financing higher education in Ukraine: problems and ideas for reform. Efficient economy]. No 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7183> DOI: 10.32702/2307-2105-2019.7.8
4. Zhuravlova, Yu.O. (2016). Evoliutsiia naukovykh pohliadiv na katehoriu «suspilni blaha». Evolution of scientific views on the category «PUBLIC GOODS». Prychornomorski ekonomichni studii [Evolution of scientific views on the category of "public goods". Evolution of scientific views on the category «PUBLIC GOODS». Black Sea Economic Studies]. 2-d Issue 9–1, pp. 12–16.
5. Jongbloed, B., Vossensteyn, H. (2002). Financing masters: Argumenten en Arrangementen (Funding masters: arguments and arrangements), Studie in opdracht van de Werkgroep Financiering Masters, Ministerie van OC&W. Available at: <https://anzdoc.com/financiering-masters-argumenten-en-arrangementen.html>
6. Muravska, V.A. Tendentsii finansuvannia vyshchoi osvity v Ukraini ta za kordonom [Trends in financing higher education in Ukraine and abroad]. Available at: <http://magazine.faa.org.ua/tendencii-finansuvannya-vischoi-osviti-v-ukraini-ta-za-kordonom.html>
7. Lucas, R.E. (1988). On the mechanics of economic development. Journal of Monetary Economics 22. North-Holland. pp. 3–42. Available at: http://www.emu.edu.tr/mbalcilar/econ602/Readings_files/LucasMechanicsEconomicGrowth.pdf
8. Salerno, C. (2005). Financing higher education: the economics of options, trade-offs and dilemmas. The public responsibility for higher education and research. Luc Weber and Sjur Bergan (eds). Council of Europe, April 2005 Printed at the Council of Europe. Available at: https://www.coe.int/T/DG4/HigherEducation/Resources/Public-responsibility-for-higher-education-and-research_webversion.pdf
9. World Bank Support to Higher Education in Latvia: Volume 1. System-Level Funding. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29740>
10. Salmi, J., Hauptman Arthur, M. (2019). Innovations in Tertiary Education Financing: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms. The World Bank September. Available at: https://www.worldscientific.com/doi/10.1142/9789813278752_0011
11. OECD Innovation Policy Platform. Actor brief: higher education institutes (HEIs). Higher education institutes – OECD 2011. Available at: <http://www.oecd.org/innovation/policyplatform/48373782.pdf>
12. Psacharopoulos, G., Woodhall, M. (1985). Education for Development: An Analysis of Investment Choices. Oxford University Press. Available at: <http://documents.worldbank.org/cu-rated/en/477701468137718173/pdf/multi-page.pdf>
13. Bilinets, M. Yu. (2016). Osvitni kredyty yak dzherelo finansuvannia vyshchoi osvity: svitova praktyka ta ukraïnski realii. Investytsii: praktyka ta dosvid [Educational loans as a source of funding for higher education: world practice and Ukrainian realities. Investments: practice and experience]. No 15. pp. 34–38.
14. Tereshchenko, H. M. (2018). Otsiniuvannia perevah ta nedolikiv finansuvannia zdobuttia vyshchoi osvity cherez mekhanizm kredyuvannia ta hrantiv na navchannia studentiv. Osvitnia analityka Ukrainy [Assessing the advantages and disadvantages of financing higher education through the mechanism of crediting and grants for student education. Educational analytics of Ukraine]. No 3 (4). pp. 108–126.
15. Pro rozpodil vydatkiv derzhavnogo biudzhetu mizh zakladamy vyshchoi osvity na osnovi pokaznykiv yikh osvitnoi, naukovoï ta mizhnarodnoi diialnosti: Postanova Kabinetu Ministriv [On the distribution of state budget expenditures between higher education institutions on the basis of indicators of their educational, scientific and international activities: Resolution of the Cabinet of Ministers]. No 1146 (24.12.2019).
16. Rezultaty modeliuvannia formuly rozpodilu vydatkiv za statteiu "Pidhotovka kadriv ZVO ta zabezpechennia diialnosti yikh baz praktyky" na 2021 rik. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy [The results of modeling the formula for the distribution of expenditures under the article "Training of freelancers and ensuring the operation of their bases of practice" for 2021. Ministry of Education and Science of Ukraine]. Available at: www.mon.gov.ua
17. World Bank Reimbursable Advisory Service on Higher Education Financing in Latvia Higher Education Financing in Latvia: Analysis of Strengths and Weaknesses. 18 March 2014. Available at: http://www.viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_output_1_final_18mar14.pdf
18. Glaeser, Edward L., Shleifer, A. (2001). Not-for-profit entrepreneurs. Journal of Public Economics. Vol. 81, pp. 99–115. Available at: <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/33078971/w6810.pdf?sequence=1>
19. The European Higher Education Area in 2012: Bologna Process Implementation Report. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2012. Available at: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/138EN.pdf
20. Vasylenko, O.I. (2018). Problemy rozvytku rynku osvitnikh posluh vyshchykh navchalnykh zakladiv ahrarnoi osvity v Ukraini. Ekonomika ta derzhava [Problems of development of the market of educational services of higher educational establishments of agrarian education in Ukraine. Economy and state]. No 10. pp. 72–75. DOI:10.32702/2306-6806.2018.10.72

Моделі фінансування діяльності університетів вищої освіти

Шуст Е.А., Гринчук Ю.С., Рыбак Н.А.

В статті обобщена практика фінансування університетів вищої освіти, обґрунтовані напрями диверсифікації моделей фінансового забезпечення діяльності УВО. Систематизовані підходи до організації фінансування університетів вищої освіти в ринкових умовах, виділені їх переваги та недоліки формування ефектів на рівні індивідуума

и общества в целом. Охарактеризованы модели и инструменты финансирования в условиях ориентации на спрос, предложение, стратегические цели развития государства. Доказано необходимость обоснования рационального баланса индивидуального и общественного эффекта при финансировании высшего образования, который достигается на основе сочетания инструментов рыночного саморегулирования и государственного регулирования рынка услуг высшего образования.

Использована система методов: монографический – при формулировании целей и выводов исследования; метод теоретического обобщения зарубежных и отечественных ученых при осуществлении критического анализа существующих подходов к организации финансирования деятельности высшего аграрного образования. При систематизации моделей финансового обеспечения деятельности учреждений высшего аграрного образования и обобщении выводов использованы общенаучные методы познания, такие как анализ и синтез, индукция и дедукция, системный комплексный подход.

Обосновано, что в финансировании высшего образования государство должно занимать ведущие позиции. Идентифицирована роль государственного финансирования в обеспечении устойчивого развития аграрных учреждений высшего образования вследствие специфичности образовательных услуг и их значения в обеспечении устойчивого развития аграрного сектора экономики и сельских территорий. Аргументировано, что с учетом нынешних условий развития УВО и вызовов, необходимо формирование модели финансирования ориентировать на потребительский спрос и корректировать предложения образовательных услуг через оперативные изменения образовательных программ на основе результатов современных научных исследований, привлечения к сотрудничеству большего количества стейкхолдеров. Рассмотрены современные тенденции, характерные для рынка образовательных услуг, обуславливающие расширение участников организации финансирования деятельности учреждений высшего образования.

Выявлена важность элементов финансирования, ориентированных на развитие инноваций, значение которых в перспективе будет расти, особенно в форме конкурентного и целевого финансирования. Доказано, что подход к организации финансирования, основанный на результатах, одновременно снижает риски макроэкономической неэффективности и способствует снижению информационной асимметрии.

Обосновано обязательное участие государства в организации финансирования научных исследований в учреждениях высшего образования через положительное влияние научных исследований на качество образовательных услуг и повышение ценности для индивидуума и общества.

Рассмотрены варианты финансирования высшего образования, нацеленные на рынок и запросы страны в разрезе концепции управления, способов государственного и личного финансирования, стоимости обучения. Установлено, что изменяющиеся условия конъюнктуры рынка образовательных услуг приводят к пересмотру целевых показателей финансирования государством УВО, вследствие влияния таких факторов: увеличения

потока иностранных студентов, активизации использования информационно-коммуникативных технологий, повышения уровня интеграции учреждений высшего образования на национальном и международном уровнях и т.д.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, высшее аграрное образование, концепции управления учреждением высшего образования, методы финансирования УВО, источники финансирования УВО.

Models of higher education institutions work financing

Shust O., Hrynychuk Yu., Rybak N.

The paper summarizes the experience in higher education institutions financing, substantiates the trends in their financial support models diversification. The study systematizes approaches to the organization of higher education institutions financing under market conditions and reveals their advantages and disadvantages in terms of the effects at the level of an individual and society as a whole. It defines tools and models of the financing under orientation on demand, supply and strategic purposes of the national development. The study proves the need to substantiate the rational balance of individual and social effects in higher education institutions financing, which can be achieved through a combination of market self-regulation and state regulation of the higher education services market.

The system of methods was used in the study, namely: monographic – to define the research aim and conclusions, the method of theoretical generalization of foreign and domestic scientists was used to critically analyze the existing approaches to the organization of financing the work of agricultural education higher institutions. General scientific methods of cognition, such as analysis and synthesis, induction and deduction, systemic integrated approach, were used to systematize the models of financial support for higher agricultural education institutions and to generalize the conclusions.

The paper substantiated that the state should take leading positions in higher education institutions financing. The role of state funding in ensuring sustainable development of agricultural education higher institutions has been identified considering the specificity of educational services and their role in ensuring sustainable development of the agricultural sector of the economy and rural areas. It is argued that the current conditions of free economic development and challenges the institutions face requires focusing on consumer demand and adjusting their educational services through prompt updating the changing educational programs based on modern research, attracting a larger number of stakeholders in the financing model formation. The modern tendencies typical of the market of educational services determining the expansion of the participants of the organization of financing the higher education institutions activity, are considered.

The importance of financing elements focused on the innovations development, the role of which will grow in the future, especially in the form of competitive and targeted financing is revealed. It is proved that the results-based approach to the organization of financing also reduces the risks of macroeconomic inefficiency and contributes to reducing the information asymmetry.

The obligatory presence of the state in the organization of research funding in higher education institutions is justified due to the positive impact of research on educational services quality and increases their value for an individual and society.

The paper considers options for market-oriented higher education financing and the state's demands in terms of the concept of management, public and private funding methods, the education fee. It is established that the changing conditions of the market of educational services

require a revision of targets for state funding due to the following factors: increased number of foreign students, use of information and communication technologies, increase in the integration of higher education institutions nationally and internationally.

Key words: higher education institution, higher agricultural education, concepts of higher education institution management, methods of free economic education financing, sources of higher education institutions financing.



Copyright: Шуст О.А., Гринчук Ю.С., Рибак Н.О. © This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.



ORCID iD:

Шуст О.А.

Гринчук Ю.С.

Рибак Н.О.

<https://orcid.org/0000-0001-7066-8020>

<https://orcid.org/0000-0003-0297-7432>

<https://orcid.org/0000-0002-0740-2323>